Коли озброєний двома пістолетами терорист-одиночка 21 січня 1969 року вирішив пристрелити А. І. Брежнєва під час зустрічі в Кремлі космонавтів, він, звичайно, ж не знав про те, що в Заріччі, на дачі в генсека вже другий тиждень жив кіт Лама — не простий представник котячих, а майже легендарний, в існування якого ще сьогодні багато хто не вірить, містика то, мовляв, в крайньому разі, красива побрехенька, себто легенда.

"Ну, замах… Зрозуміло… Але… при чім тут якийсь… кіт? Бодай із далекого, незнаного нам Тібету?" — можливо запитаєте ви.

А при тім. Та дивовижа прожила в Генерального секретаря ЦК КПРС під Москвою на заміській дачі в Заріччі тринадцять років і не раз рятувала свого хазяїна від вірної загибелі — принаймні, двічі, то вже точно. Ви думаєте, то був такий собі котик-вуркотик, якийсь там патріархально-сільський мурчик, що інтимно треться об ноги господарів і муркоче свою безконечну котячу пісеньку? І при цьому, як писав колись поет, "кіт-воркіт біля воріт чеше лапкою живіт"?

Га-гай! Ви навіть уявити не можете, що то був за воістину доленосний для його господаря кіт! Диво незбагненне! Ні в кого більше з кремлівських небожителів, бодай і членів політбюро, тодішніх живих богів СРСР не було такого незбагненно-незвичайного кота! Як точніше — містичного! Та ще й за зовнішніми параметрами то був не якийсь там котятко, а цілий, даруйте, котяра! Здоровенний, кілограмів під двадцять! А від того, що був пухнастим, то здавався ще більшим. Сам чорнющий, аж вороний, з такими проникливо-пронизливими жовтими і до всього ж ще й розумними очима, що як гляне, бувало, на кого, так у того одразу ж мороз по спині!.. Прямо котюга, якого ще треба пошукати! Не тільки в Кремлі більше ні в кого подібних котів не водилося, а й у всій Москві! Ба, навіть, у всьому тодішньому есересері! Тільки у генсека керівної та спрямовуючої і був.

А вже якої породи, того в Москві ніхто — та й сам генсек — не знав.

Довідку ж йому дали загальну, яка мало що прояснила: кіт належить до ряду хижих ссавців родини котячих. Рід включає 25 сучасних видів, серед них: лісовий, бенгальський, лівійський, якого вважають одним з предків кота свійського, хаус, рись, каракал та ін. У Єгипті коти свійські існували близько 4000 років тому, в Європі — 2000 років. Поширений скрізь, де живе людина. Проте легко дичавіє...

Ні, ні, кіт генсека не був ні лісовим, ні риссю і, як на мене, то й теж не був свійським. Сказано ж бо: диво-кіт. А радше фантастичний і взагалі неземний, хоч такої породи і не зафіксовано. Тож у пояснювальній записці спеціалістів-котознавців поданій генсеку, жодного слова не було про тібетських котів і тому справи та довідка не прояснила.

З’явилося те диво в Леоніда Ілліча року 1969-го. (Взагалі, А. І. ніколи не відзначався любов’ю до братів наших менших, за винятком славного жіноцтва, та й то коли був молодим і мав для тієї любові потрібні силу, снагу та звагу (хоча й охоче, правда вже наприкінці життя, дивився "мультики про звірят", сентиментів до них теж не мав, а котів чи собак так взагалі вдома не тримав (не було потреби). В січні того року він поїхав до Індії — то був його перший офіційний візит в країну Індіри Ганді, яка неодноразово відвідувала СРСР та все запрошувала А. І. нанести візит-відповідь. І він нарешті-таки зважився і був просто зворушений виявленим йому прийомом. В палаці Індіри Ганді й представили радянському партлідеру первосвященика ламаїстської церкви Тібету Далай-ламу, що його у вигнанні прихистила Індія.

Ламаїзм — один із основних напрямів махояністського буддизму, панівної релігії Тібету, що поділяється на ряд сект і шкіл.

Лама з монг. букв. — найвищий, буддійський чернець у країнах, де поширений ламаїзм (Тибет, Монголія, Бурятія). Далай-лама (монг. букв,

море-лама, лама, що має безмежну, як море владу) — титул глави ламаїстської церкви, який у Тібеті поєднував церковну і світську владу.

Для ламаїзму, як і для всього буддизму характерні постулати про тотожність буття і страждання, про необхідність спасіння від буття шляхом подолання "вічного переродження". Але найвизначальніше місце в культі належить шануванню лам і хубілганів — тобто "живих богів", яким вважається Далай-лама, оголошений найважливішим фактором спасіння. Населений тібетцями (самоназва пьоба) Тібет — автономний район на Південному Заході піднебесної, був захоплений китайськими імператорами ще у 18 сторіччі. У 1949 році Тібет повстав проти ханського панування, коли Великі народні збори Тібету офіційно проголосили незалежність своєї батьківщини. Але давно помічено, що панівна нація країни, яка бореться за свою незалежність, стає досвідченим душителем тієї ж незалежності, але вже стосовно інших, менш численних народів, що віками проживають на її території. Тож народно-демократичний Китай, виборовши свою незалежність, кинув свої вишколені війська на придушення тібетців. Народно— визвольна армія Китаю швидко "визволила" тібетців від бажання стати незалежними та самостійними. Пізніше тібетці повстануть ще й у 1959 році. І знову будуть придушені збройною силою комуністичного Китаю, який звичайно ж виступав за братерство різних народів та самовизначення ними їхнього подальшого шляху розвитку й життя. 14-й Далай-лама — керівник Тібетської держави — змушений був емігрувати з батьківщини і звідтоді вже десять років його резиденція знаходилася в Індії. Тамтешній уряд ставився до нього з належною повагою, запрошуючи Далай-ламу на різні офіційні заходи — в тім числі і на зустріч з Генеральним секретарем ЦК КПРС Леонідом Брежнєвим.

А. І. спершу на нього й особливої уваги не звернув — йому представили якогось непоказного, невизначеного віку чоловічка. Проте в Південно-Східній Азії про нього говорили, як про феномен — мовляв, він може за кілька сеансів вилікувати хворого і взагалі врятувати його від будь-якого лиха, читати книги із зав’язаними очима, а під час вправ йоги, він буцімто відривається від землі і на якусь мить зависає в повітрі

без будь-якого опертя. Справді, містика! А. І. будучи любителем всіляких забобонів та різних чудасій, що їх комуніст № 1 старанно приховував від оточуючих, з цікавістю слухав чарівника з далекого і загадкового Тібету. (А втім, А. І. завжди любив слухати розповіді про незвичайні, феноменальні здібності людей, що виходили за рамки узвичаєного, потай їм вірив, як і різним байкам про них, вигадкам— витребенькам, взагалі, в Кремлі і, навіть у штаті генсека, окультисти були своїми — ще й за часів М. С. Хрущова — як консультанти. Теж було й за Брежнєва. У А. І. навіть був "двірцевий" пара— консультант, учений Спірін, член-кор АН СРСР. Він набрав в кремлівський штат цілу армаду віщунів, ясновидців, народних цілителів, екстрасенсів — як для генсека, так і для вищого урядового та партійного керівництва і без їхніх порад у Кремлі й пальцем не ворушили). Тож і розповідь про Далай-ламу теж прийняв за чисту монету — як покаже час, не помилився у своїй вірі. До всього ж про Далай-ламу йому такого понарозказували! І про його незвичайний божественний талант ясновидця. Тож до далай-лами (хоч, і непоказний з себе чоловічок та ще в порівнянні з ним, вдатним із себе) він проникся вірою. Не пронира ж він якийсь. Особливо після того, як знайомлячись, первосвященик затримав на мить руку А. І. в своїй, сухенькій, але на диво міцнющій руці й раптом сказав через перекладача, що "тарга" — велика людина СРСР — тринадцять років тому переніс інфаркт. А. І. Й пригадувати таку подію з власного життя не було потреби: у 1956 році під час перебування на посаді другого секретаря Казахстану, він і справді переніс інфаркт. І трапилось це 13 років тому! Звідтоді він і справді має деякі проблеми з серцем, що ні, ні, та й пустує… А коли той непоказний чоловічок, глава Тібетської держави у вигнанні подивився на лінії долоні "тарги", то застеріг, аби "тарга" був уважнішим — у житті й діяльності своїй, адже дні його життя не завжди будуть ясними. Порадив остерігатися небезпек, які ще чигатимуть на "таргу"… Хоча, це не просто, вберегтися від небезпек, але для "тарги" з СРСР він, Далай-лама, подарує вірного друга, який і буде його попереджати про лихі загрози. Ось він…

При цих словах Далай-ламі подали чималу клітку з котом — чорним, пухнастим, здоровенним, з пронизливо-жовтими очищами, а вже він

підніс її високому гостеві — "тарзі": ось тобі вірний друг, наш тібетський кіт, який наділений хистом провидіння, передбачення, цей живий талісман і застереже "таргу" СРСР від різних непередбачених ексцесів, що можуть трапитись на його життєвому шляху, адже зловорожі люди, на жаль, ще не перевелися у світі білому.

Високому гостю (Індіра Ганді поруч аж сяяла, що догодила дорогому Леоніду Іллічу таким знайомством) кіт— провидець сподобався з першого погляду.

Далай-лама тихенько, напівшепотом про щось ласкаво поговорив, якщо так можна висловитись — з котом, як наче б той розумів його мову, делікатно потім взяв руку А. І. (добрі, мудрі його очі сховалися в сітку дрібних зморщок і ласкаво звідти позирали на гостя) і долонею притулив її до прутиків клітки. Здоровенне котище, що сиділо в клітці, почало неспішно й по-діловому її обнюхувати, навіть вивчати, час од часу кидаючи погляди то на власника долоні, то на Далай-ламу і ламаїстський первосвященик все так же лагідно, як батько до сина прокоментував ті погляди; кіт визнає А. І. за свого нового господаря і вже розпочав виконання своїх нових обов’язків. Яких? Та по охороні А. І. від можливої погуби і різних небажаних пригод. "А що… халепа можлива?" Далай-лама ствердно кивнув. "Лічно для мене?" — уточнив А. І. Далай-лама знову ствердно кивнув, додавши: "На жаль… Від біди не застраховані навіть великі люди. Та й біди у них бувають більшими за біди простих людей"… І ще Далай-лама підкреслив: годувати тварину мусить тільки він, "тарга", не перепоручаючи се діло нікому іншому. І годувати лише сирим м’ясом — раз на день. Тільки сирим м’ясом з кров’ю. Бажано подавати телячу вирізку. Зважаючи на свої розміри, кіт їсть хоч і раз на день, але — чимало. І тільки при особистому контакті "тарги" з котом — через щоденну годівлю — буде створюватися єдине біополе, завдяки якому інстинкт самозбереження кота поширюватиметься і на його господаря, наголосив Далай-лама. Кіт оберігатиме того, хто його щодня годує — щедро і смачно. Лише так священна тварина зможе передбачувати біду— пагубу, що загрожуватиме "тарзі" і вчасно, зарані застерігатиме від неї… Як

застерігатиме?.. Хай високий гість Індії про те не клопочеться, як прийде час — дізнається сам...

Фантастика та й годі! Якийсь там кіт, бодай і з Тібету, і — ясновидіння. Передбачення (відчуття) того, що ще тільки станеться. Застереження. Охорона свого господаря. Не кіт, а — чекіст, Андропову та його відомству набрати б у штат таких котів!.. Гм... Скажи кому, так і не повірять, ще з тебе за твоєю спиною і посміються, як з маловіра— наївняка. Та ще озброєного найпередовішим у світі марксистсько— ленінським вченням, яке безапеляційно відкидає— відмітає будь-які забобони!

І все ж в душі А. І. повірив Далай-ламі. "Зрештою, — подумав, заспокоюючи власне сумління, — чи володіє цей кіт хистом передбачення (хоча в принципі тварини можуть передбачати катастрофи і цьому є багато свідчень) завжди можна буде перевірити. А якщо це й перебільшення, то загалом кіт — симпатяга! Такий прикрасить життя, тож хай поживе з ним на дачі, а там видно буде. Зрештою, в уставі партії, керівної і спрямовуючої генсеку не заборонено тримати вдома тварин. Тільки про феномен кота — нікому з соратників (чи обслуговуючому персоналу) — ані слівця! А кіт у сім'ї — це добре, спілкування з тваринами, кажуть, зменшує ризик інфаркту.

У ті роки А. І. з сімейством мешкав на дачі в Заріччі, куди й було привезено з Індії пухнастий дарунок Далай-лами.

На сімейній раді назвали його Ламою — на честь тібетського первосвященика. Оскільки, на урядовій дачі місця було предосить, в тім числі й вільного, — чотириногому гостеві з Тібету виділили окрему кімнату — честь яка! Не кожному коту так щастило в житті! А цей сприйняв виділене йому помешкання, як належне. І тільки його випустили на волю (це умовно, бо дача так препильно охоронялася, що й муха не могла непоміченою пролетіти, не кажучи вже за кота), він неспішно, хазяйновито і незалежно (на численну охорону — нуль уваги!) обдивився два поверхи дачі, все, що йому треба було обнюхати —

обнюхав і якісь мабуть зробив для себе необхідні висновки. Спустившись у двір, обійшов територію (охороні дали сувору вказівку: до кота не підходити й близько хоч ока з нього й не спускати!), теж її старанно вивчив і, врешті-решт, оглядинами залишився задоволений.

Так розпочалося життя тібетського кота в столиці однієї шостої суходолу земної кулі на урядовій дачі Генерального секретаря керівної і спрямовуючої, в якості його живого талісмана і охоронця. Кіт жив ні від кого незалежним, ні на кого не звертаючи уваги, а там було обслуговуючого персоналу та персоналу! — і взагалі нікого не завбачаючи. А втім, кожен кіт за своєю вдачею завжди незалежний — така вже порода і стать! Це кішечка і треться побіля господаря, і може бути компанійською, а кіт, як кажуть, сам по собі гуляє по дахах!

Що попало Лама теж не їв. А втім, якщо вже бути точним, він взагалі нічого до рота не брав, крім свіжої телятини — як і застерігав Далай-лама. І неодмінно, щоб вона була з кров'ю. І неодмінно добрячий кус! І той шмат брав лише з рук господаря. Тож в А. І. з'явилися нові обов'язки — крім керування партією і країною, годувати ще й тібетського кота! І все ж А. І. успішно справлявся зі своїми новими обов'язками і йому це навіть почало подобатись.

Від пухнастого талісмана Далай-лами віяло таким сімейним затишком, що навіть казенна дача ставала затишнішою. Від партії й народу нові обов'язки керманича по годівлі кота на всяк випадок старанно втаєм— ничувалися — хоча генсеки теж люди, то чому б їм і не мати вдома якусь, там тваринку? Зрештою, марксизму— ленінізму це не зашкодить, не кажучи вже про те, що сам засновник партії й держави теж якось сфотографувався з котом на руках!

Отож, годує А. І. свого котяру та й годує. Щоранку охорона брала в спецмагазині, де отоварювалися кремлівські небожителі, вирізку молодої телички і привозила її на дачу в Заріччя. А далі А. І. в халаті й капцях на босу ногу вже сам несе той шмат в окрему кімнату і постоялець її неспішно заправлявся на увесь день. А. І. під час трапези

що була схожою на якесь священнодійство, сідав біля нього на стільчику і спостерігав як кіт упорується з пригощенням. Апетит він мав чималий, чи не вовчий, мабуть, відносно до своїх габаритів і більш, як кілограмовий кусень, плотоядно муркочучи, наче за себе кидав, а потім довго й ретельно вмивався, як вмиваються всі коти на світі: слинив лапу і нею неспішно акуратно й ретельно витирав рота й вуса, вилизував всю свою блискучу пухнасту шерсть.

Генеральний секретар уже почав звикати до своїх нових обов’язків по годівлі кота і на відміну від керівництва партією і країною, тут мав певні успіхи. Поснідавши і вмившись, кіт неквапом підходив до свого господаря, злегка терся об його ногу й уважно дивився на нього жовтющими очищами. Погляд його був спокійний і сам він випромінював лагідність та затишок і А. І. розумів, що все добре, його життю ніщо не загрожує… Той симпатичний товстун, майже тюхтій, мамула та пухнаста йому все дужче й дужче подобалась, генсек інакше, як вайлом (російською увальнем) кота й не називав.

— Ну, як наш вайло почувається? — питався, коли увечері повертався зі Старої площі, з будинку ЦК КПРС на дачу в Заріччя. — Не нудьгує? Ви його не кривдите, бува?

На відміну від Гофмана, який написав цілий роман про "Життєві переконання кота Мурра", ми нічого не знаємо про переконання (як і взагалі, чи були вони у нього?) кота Лами. Вів він звичайне життя звичайного лінивого кота і навіть на зазнавався від того, що по-суті перебував на державній службі, оберігаючи першу особу такої величезної країни, яка на утримання одного лише Комітету державної безпеки при Раді Міністрів СРСР витрачала щорічно шість мільйонів ледь чи не золотих рублів, що якийсь там час котувалися на рівні доларів, а вдавалася до послуг якогось там кота!

Щовечора Лама поважно виходив зі своєї кімнати (вдень він здебільшого безтурботно, як і всі коти на світі клював носом) на вечірній

моціон і неодмінно заглядав до господарів. Сідав і мовчки витріщався на А. І. своїми, як уже було сказано, жовтими очищами.

— Гарний, гарний, — генсек, крекчучи, нахилявся і проводив долонею по широкій та гладкій спині котяри.

На цьому власне й закінчувалося їхнє спілкування.

Крім А. І. кіт нікого до себе не підпускав. Якщо хто й намагався його погладити чи бодай доторкнутися до нього, відразу ж вигинав спину й загрозливо шипів, а жовті очища його перетворювалися у дві вузькі щілини і кота відразу ж залишали в спокої. Що вдієш, не терпить сентиментів. Чи, як кажуть, телячих ніжностей.

З усього генсекового сімейства кіт робив виняток лише для чотири— річного онука Андрійка, якому дозволяв себе гладити і навіть— навіть! — смикати себе за хвоста, що загалом коти, які себе поважають, і на дух не переносять. Але, повторюємо, для онука робив виняток. Більше того, дозволяв малому кататися на собі. Це ж треба таким здоровенним бути, щоб витримувати чотирирічного опецькуватого карапуза!

Бодай яких ознаків хисту провидця Лама поки що не виявляв — кіт, як кіт. Тлустий, гладкий, ситий, лінькуватий, і завжди сонний. А. І. вже навіть почав сумніватися чи володіє талісман даром передбачення, а чи то Далай-лама для красоти понавигадував? Хоча кіт йому подобався і А. І. був Далай-ламі вдячний за такий дарунок, Виявляється, тримати вдома кота— симпатягу — це так приємно! Та й почуваєшся при цьому великою дитиною, якій батько— мати подарували цяцьку.

Але мине зовсім небагато часу і Лама доведе, що недарма Країна Рад, в якої не всі її громадяни — ой, далеко й далеко не всі! — мали щодень по кілограмовому шматку м’яса, витрачає на нього по добрій вирізці телятини. Ні, щоб там не казали, задарма він не їв. З’явившись на урядовій дачі в Заріччі на початку січня, Лама всього лише через

півтора тижні порятує свого високопоставленого господаря від кулі терориста, який озброївшись двома пістолетами, вийде на полювання, на генсека, звісно.

Хочте вірте, хочте, як кажуть, перевірте, але так було. Після тієї події в "Правде" з’явиться повідомлення ТАРС такого змісту:

"22 січня під час урочистої зустрічі льотчиків-космонавтів скоєно провокаційний акт — зроблено кілька пострілів по автомашині, в якій їхали космонавти Береговий, Ніколаєва— Терешкова, Ніколаєв, Леонов. У результаті одержали поранення водій автомашини та мотоцикліст, котрий супроводжував кортеж. Ніхто з космонавтів не постраждав. Того, хто стріляв, затримали на місці злочину. Триває розслідування".

Тоді в ходу офіційне формулювання було: "ТАРС уповноважений заявити..." — якийсь навіть роман так називався, — і якщо вірити все тому ж офіціозу Телеграфного Агентства Радянського Союзу при Раді Міністрів СРСР становило "єдину державну інформаційну систему", а для його повідомлення "характерні партійність, об’єктивність (хоча як можуть ужитися партійність і об’єктивність, ці два непримиренні антагоністи?), оперативність, точність і достовірність фактів". Цей монстр офіційної інформації СРСР часто передавав те, що незручно було передати іншим органам, особливо "неудобоваримую" інформацію, що її режим змушений був оприлюднювати — як то й сталося у випадку із замахом 21 січня 1969 року.

А сталося кількома днями раніше ось що.

21 січня 1969 року з Ламою, взагалі, як уже було сказано, лінивим, флегматичним соньком, без будь-яких, здається, емоцій, раптом почало творитися щось не те... Принаймні, воно виходило за рамки його звичайної поведінки. Ні світ, ні зоря він вискочив із своєї кімнати, двері до якої ніколи не зачинялися, аби його чотириногий постоялець і вдень, і вночі мав волю, явно чимось стривожений подався до апартаментів

генсека та заходився нетерпляче шкребтись у двері… Чого раніше за ним не водилося, адже кіт любив уранці довгенько таки покимарити. Він шкрібся й нявчав доти, доки не вийшла сонна господиня.

— Тобі чого так рано? — невдоволено витріщилась на кота. — Льоня ще спить… Баю— баю… — позіхаючи, проспівала, як наче б кіт міг що втямити.

— Іди й ти на бокову…

Повернулась, щоб зачинити за собою двері, але кіт зненацька вчепився зубами — яка безтактність! — в полу халата й почав господиню витягувати вбік, аби проскочити до хазяїна. Як вона не загороджувала двері, кіт все одне прошмигнув до спочивальні. В одну мить стрибнув на подружнє ложе генсека і навіть вибрався йому на груди — чого теж раніше ніколи собі не дозволяв. ЧП! Сказився він чи що? Дружина вже хотіла було погукати охорону, як тут генсек званий удома Льонею, крекнув від ваги кота на власних грудях і проснувся.

— Ти чого, дурнику, примчав як на пожежу? — невдоволено поспитав.

— Так рано жрать захотів?.. Але хіба для цього треба вибиратися мені на груди?

Проте від традиційної вирізка Лама навідріз відмовився, а ось від хазяїна не відставав і на крок. Увесь ранок ходив за ним тінню, нявкав, терся об ноги — аж підвивав, як песик, — чого з ним теж, раніше ніколи подібного не траплялося. І дивився на А. І. жовтими очищами, такими розумними, як начеб у них щось було, але він, не володіючи мовою людською, не міг те передати. Неспокій кота швидко передався і хазяїнові.

— Він, здається, хоче мене від чогось застерегти Чи — попередити, — насторожено міркував генсек уголос. — Жаль, що я не знаю котячої мови.

Може на мене сьогодні якась пеня чатує? Лихо— біда? Хоча… при такій охороні, як у мене, що мені, врешті-решт може загрожувати?

Вікторія Петрівна, проводжаючи чоловіка на службу, застерігала:

— Льоню, будь обережним, Мені не подобається сьогоднішня поведінка Лами. Пригадай, коли Далай-лама дарував кота, то запевняв, що він завжди відчуватиме небезпеку, що тобі загрожуватиме і своєчасно тебе попереджатиме… То, може, це і є такий випадок? Може б ти сьогодні залишився вдома, га? З дачі Союзом і партією можна керувати, що ти не раз вже доводив, а не тільки з Кремля.

— Керувати партією та Союзом можна й лежачи на дивані, — спираючись на власний досвід відповів чоловік. — Але сьогодні диван виключається. Я маю зустрічати в Кремлі космонавтів, потім святковий обід. До всього ж — пряма трансляція. Ні, така акція без генерального ж ніяк не може відбутися — народ її не зрозуміє і про мене тоді пасталакатимуть чорті й що. Скажуть, що з Брежнєвим щось сталося, якщо він не зустрічає космонавтів… Напився там, розледащів. Чи взагалі при смерті лежить, а партія і Уряд це утаємничують… Ні, ні я маю лічно зустрічати космонавтів.

Два роки тому в СРСР почався запуск серійних багатомісних кораблів "Союз", які правда, хоч і називалися космічними, але літали тільки по навколоземній орбіті. Як офіційно повідомлялося, вони були призначені для "багатопланового дослідження й освоєння космічного простору, відрегулювання конструкції, маневрування і стикування космічних літальних апаратів та інших досліджень".

14 січня 1969 року стартував черговий "Союз" (з бортовим номером чотири) під керуванням В. С. Шаталова, а днем пізніше — "Союз-5" з екіпажем у складі Б. В. Волинова, О. С. Єлісєєва та Є. В. Хрунова. На орбіті "Союз-4" зістикувався з "Союзом-5" і два його космонавти — Єлісеєв та Хрунов — через відкритий космос перейшли в "Союз-4". Це було оцінено як створення першої у світі експериментальної космічної станції. Після переходу всі (загалом політ тривав чотири неповні доби) благополучно повернулися на Землю.

21 січня з космодрому на Байконурі герої космосу прибули в Москву.

За тодішньою есересерівською традицією космонавтів зустрічали з ниймовірною пишністю і такою ж помпою — аби вразити світ.

Це сьогодні подібні акції в Москві відбуваються буденно і по-діловому (хіба що програма "Час" повідомить) і ніхто не знає не лише сімейство космонавтів, а й самих героїв космосу, а тоді… Чи не вся Москва була піднята на ноги, газети, радіо і телебачення аж захлиналися від "історичної події". (В СРСР всі події неодмінно були тільки історичними" — навіть черговий прихід весни чи літа на його території!). На всьому шляху слідування космонавтів від аеропорту Внуково-2 і до Кремля натовпами стояли москвичі. Зобов’язані були стояти, адже всенародна зустріч і саме "лікованіє" були організовані із суворим дозуванням на найвищому рівні. Кожній столичній організації чи відомству, науковому закладу і, взагалі, будь-якому столичному підприємству, не кажучи вже про вузи, зарані визначався на трасі слідування кортежу той чи той відрізок вулиці — від такого-то стовпа — вказувався номер — до такого— то стовпа (теж вказувався номер) вам належить стояти з прапорцями в руках, махати ними при появі кортежу, вигукувати здравиці на честь членів політбюро, рідної комуністичної партії, яка "веде нас від перемоги до перемоги" і, взагалі, розмахуючи руками, "изображать неподдельную радость на лицах" та голосно вигукуючи здравиці, вітати героїв. Позад вітальників на всяк випадок стояли машини швидкої допомоги (при такому збіговську все може трапитись), а також ятки з гарячим чаєм та кавою… (Принагідно: коли

автор навчався в Літінституті імені О. М. Горького, в подібних випадках інституту, його викладачам і студентам теж на трасі слідування чергового кортежу визначалася вулиця — від стовпа номер такий— то і до стовпа номер такий— то стояти і дружно махати прапорцями, що їх заздалегідь видавала адміністрація і здійснювати таким чином "всенародне лікованіє". Спробуй не прийти чи прийти і "не здійснювати лікованіє"!)

Із радіотрансляторів, встановлених на вулицях по шляху слідування кортежу неслася архібравурна музика. Диктори захоплено ліковали — чи то пак коментували проїзд урядового кортежа і звичайно ж згадували, що в другій машині, відразу ж за головною з космонавтами їде САМ — Генеральний секретар ЦК КПРС, вірний ленінець… Коротше, лічно Леонід Ілліч Брежнєв…

— Ура, ура!.. — неслося від стовпа і до стовпа.

"Радянські люди, — передавали коментатори, — радісно вітають героїв, космосу і лічно товариша Леоніда Ілліча Брежнєва!.."

Нападник теж слухав вуличні репродуктори і теж знав, що в другій машині кавалькади знаходиться той, на кого він й вийшов на полювання…

Взагалі, історія із замахом на генерального секретаря ЦК КПРС А. І. Брежнєва (саме на Брежнєва, але аж ніяк не на космонавтів, як повідомить "Правда", (себто ТАРС), ще й сьогодні доволі заплутана (комусь і, мабуть, це й по нині вигідно, що і в ній є неясні місця, не кажучи вже про кілька версій, що й дотепер існують. Одне тільки достовірне і сумнівів ні в кого не викликає: збройний напад на поразку таки й справді відбувся. Це, як кажуть, історичний факт. Але й досі невідомі мотиви збройного нападу. Ясно тільки, що задумувалося убивство генсека, але в ім’я чого і чим "лічно" Леонід Ілліч не догодив нападнику? І це декому дало підстави висловити припущення: а чи це

не була інсценізація? Проте, яка вистава, як нападник навскидку стріляв з двох пістолетів, стріляв бойовими патронами? І Брежнєв уцілів тільки тому, що… Але про це — нижче. Тоді виникає думка: а чи не був це силовими структурами організований замах? Коли так, то його міг зорганізувати лише Андропов, а це, погодьтеся, повністю виключено, хоч він і знав про кожного кремлівського довго— жителя більше, аніж той сам про себе. Змовником голова КДБ ніколи не був і бути ним просто не міг в силу хоча б того, що Юрій Володимирович, член політбюро, звичайно ж майбутній Герой Соцпраці, голова Комітету державної безпеки при Раді міністрів СРСР (вважай при Брежнєві) вірно служив Брежнєву, підтримував і захищав його ("Розбестився служивий люд, розбалакався дуже, — казав він якось одному з партлідерів. — Зводять наклепи на сім'ю Брежнєва… (Брежнєв ще був живим)". Тож залишається головна версія: злостивець діяв з власної ініціативи, сам— один і був він справді тим, ким його пізніше визнає медкомісія… Що ж до генсека, то доводиться визнавати, що його і справді порятував кіт Лама — хочте вірте, хочте, як кажуть, перевірте…

Стріляти по машині генсека на трасі слідування було б безумством чистим (хоча загалом будь де). Це нападник, очевидно, й сам розумів. Машини кортежу жодного разу ніде не зупиняються, проносячись на пристойній швидкості. Чи й устигнеш зробити бодай другий постріл (про попадання в ціль і говорити не доводиться), як машини вже пронесуться мимо. Інша річ, на в'їзді в Кремль, де кавалькада скине швидкість і в'їжджатиме за кремлівську стіну досить повільно. Правда, там найбільше зосереджується охорони, але нападник вирішив її перехитрити. Ось чому він вибрав браму Боровицьких воріт. Ясна річ, що вони охоронятимуться препильно, більше того, там стоятимуть цілі шпалери охоронців — у формі і без. То як бодай наблизитись непоміченим до воріт? Але чому — непоміченим? Навпаки, наближатися треба відкрито, у всіх на очах, нахабно і сміливо — в цьому й полягав успіх.

І нападник легко проник до Боровицьких воріт.

"Все. Вирішено: зустріч відбудеться біля Боровицьких воріт, — ухвалив він сам собі і додав фразу з одного кінофільму про чекістів, що стала вже популярною — місце зустрічі змінити неможливо".

Діяв він просте — аж до примітиву просто, і нахабно, а нахабність, як давно відомо — одна з головних складових успіху…

І в тій геніальній простоті й ховалася зовнішня переконливість його вчинку. Забігаючи наперед, зазначимо, що один з кадебістів, запідозривши щось неладне, підійшов було до нього — як нападник з'явився в шерензі охоронців під брамою Боровицьких воріт і грубо запитав: "А ти як тут опинився?" І коли б терорист бодай на мить розгубився й почав би щось там белькотіти, городячи складну легенду — все для нього скінчилося б в одну мить. Але він недбалим тоном (очевидно, то не була, як кажуть шахісти, домашня заготовка, а — імпровізація, що зірвалася з уст миттєво, на ходу), відповів знічев'я і до геніальності просто: "Поставили — от і стою". І підозрілий кадебіст був обеззброєний тією фразою. Справді, поставили от й стоїть. І відійшов, повіривши недбалій відповіді. Поставили — от і стоїть чоловік. Логіка залізна.

Ну і стій. До всього ж він був у формі офіцера міліції (справжній формі справжнього офіцера МВС), а міліціонерів там було повно і ще одним хіба кого здивуєш?

Молодший лейтенант міліції Віктор Ільїн (за інш. версією армійський офіцер у такому ж званні, але це не так) прибув до Москви з міста Ломоносов, що за 40 кілометрів від Ленінграду— до 1948 року Оранієнбаум). Як і містечка Гатчина, Пушкін, Петродворець, Оранієнбаум виник як палацо— парковий ансамбль 18 століття. Там і. служив у міліції, некто, як росіяни кажуть, Віктор Ільїн — непоказний, тихий, ні чим не примітний молодший лейтенант міліції, не широкої кості, швидше худоребрий, тихий і скромний — такі не здатні збудувати кар'єру. Його постійно переслідувало невезіння, неуспіх був його супутником і він всюди вскакував у рахубу. На нього навіть, товариші по

службі не звертали уваги, друзів не мав. Одне слово — невдаха, Сіренький горобчик. Такі далеко не йдуть, навіть до повного лейтенанта дослужитися для них — проблема. І ось цей непоказний, безталанний невдаха, тишко-скромняга і втнув одного разу. Принаймні, в історію влип назавжди.

Закінчивши нічне чергування, Віктор вранці не повернувся в рай— відділення, не здав зміни і табельної зброї, а на таксі помчав в аеропорт (квиток був придбаний заздалегідь, службовий пістолет Макарова з кишені з повним боєкомплектом, а Брежнєв того дня мав зустрічати космонавтів, це він почув по радіо) і невдовзі вилетів у Москву. (Про те, що він не здав зміни і табельної зброї в раймиліції чомусь не звернули уваги. Щоправда, як усе скоїться, буде поспіхом заявлено, що райвідділення, як молодший лейтенант не з’явився вранці по місцю служби, забило тривогу і що його, мовляв, вже тоді почали розшукувати, але то, як дехто вважає, була хороша міна при поганій грі).

Прибувши "в зореносну", Віктор з вокзалу поїхав на квартиру свого дядька, теж офіцера міліції. Той, повернувшись з нічної зміни, вже спав, його кітель висів на спинці стільця, поверх якого був кинутий ремінь з кобурою і пістолетом у ній. Це Віктор миттєво зафіксував і подумав, що другий пістолет для задуманого йому аж ніяк не зашкодить. І зрадів, що обставини складаються на руку. Дядина пригостила чаєм, похапки спорожнивши склянку, племінник не став баритися. Зіславшись на обов’язки служби, почав збиратися. Виходячи, непомітно (дядина відвернулась на хвильку за чимось) витягнув з кобури дядьків пістолет, теж Макаров і теж з повним боєкомплектом, сунув його собі до кишені. Дядина вухами хлопала. Дядько міцно спав.

Ось так, озброєний двома пістолетами, Віктор і подався до кремля, до Боровицьких його воріт, де ось-ось мав з’явитися кортеж.

Проникнути в зону оточення і загубитися серед охоронців Віктору в його міліцейській формі було хай і не так вже просто, але не надто

складно. Допомогли витримка, нахабність, вміння триматися природно, невимушено. Тут у нього, виявляється, був таки талан!

По ходу проникнення в зону оточення він навіть перевірив якогось сержанта чи правильно той виконує свої обов’язки в зоні оточення і голосно, щоб усі чули, вичитав йому мораль. Потім з’явився той підозрілий кадебіст зі своїм грубим окриком: "А ти що тут робиш?", якого Віктор обеззброїв дивною по простоті фразою: "Поставили — от і стою". Умри, а краще в подібній ситуації і переконливіше навіть не придумаєш!

А далі все відбулося як у поганому сні. Коли під брамою Боровицьких воріт з’явилися перші машини кортежу, раптом один з міліцейських офіцерів, зробивши крок вперед, вийшов з шеренги їм навстріч, викинув руки з двома пістолетами і відкрив вогонь явно на поразку. Це тривало кілька секунд, що охороні видалися вічністю.

Все оточення застигло, як паралізоване такою нахабністю. Ніхто в першу мить нічого не міг збагнути — офіцер міліції з двох пістолетів розстрілює другу машину кортежу! Ні, таке і в найдурнішому сні не присниться! Але тих секунд всезагального розгублення (на цьому, власне, й будувався напад) Віктору вистачило з лишком. Стріляв він по другій машині, де, як передавали вуличні репродуктори, "лічно" знаходився "дорогий Леонід Ілліч".

Якого там насправді не було. Власне, вже не було. Тобто він був, як вирушав кортеж, та коли кортеж прибув до Кремля, його там вже не було. Тієї переміни навіть коментатори не знали і зазвичай передавали, що з другої машини вітає москвичів і гостей столиці "лічно" дорогий Леонід Ілліч. З вікна другої машини вже виглядав не генсек, а — космонавт Георгій Береговий, якого разом з космонавтами Леоновим, Ніколаєвою-Терешковою та Ніколаєвим запросили на святковий обід до Кремля.

А зміна в кортежі відбулася ось чому.

Спочатку А. І. Брежнєв і справді їхав за протоколом, себто в другій машині — разом з головою Ради міністрів СРСР О. М. Косигіним та Головою Президії Верховної Ради СРСР М. В. Підгорним, що супроводжували генсека.

Олексій Миколайович Косигін (тоді ще з однією Зіркою Героя Соцпраці на грудях, другу він отримав у 1974 році), як завжди мовчав, поринувши в себе і мав, як завжди, непривітний, дещо похмуро-невдоволений вигляд — такий вже вдався від народження. Підгорний намагався говорити, але й Брежнєв зберігав мовчанку і Микола Вікторович (теж, до речі, із Золотою Зіркою Героя Соцпраці — на вершині владної піраміди в СРСР всі ставали героями праці і великими трудівниками, другу зірку він отримає на рік раніше Косигіна) зрештою стулив губи. Далі їхали мовчки.

За вікнами салону здавалося і справді ємірно раділа і шаліла від щастя Москва, всі махали руками й прапорцями, вигукували здравиці на честь кремлівських вождів та героїв космосу і ясно було, що все це організовано і організовано добре. Себто проколів не повинно бути, і все ж генсек був чимось стурбований.

Про що так кріпка думав глава СРСР, що навіть аж губами ворушив, наче з кимось невидимим полемізував, його супутники не знали. А А. І. непокоїла предивна поведінка кота Лами, що того ранку не відходив од нього, терся, жалібно навчав і намагався заглянути хазяїну в очі, як ніби хотів щось сказати.

"Жаль, що тварини не здатні говорити, а то Лама повідав, би, що його непокоїло" — вкотре думав генсек і зітхав: і не скажеш нікому, бо сприймуть за маловіра, і залишити без уваги незвичну поведінку кота не можна. А раптом і справді кіт про щось його застерігав? Передавав — намагався передати йому тривожний сигнал, на який треба неодмінно звернути увагу. Якщо є час. От їдуть вони в голові колони, їхня машина друга, а рантом… Раптом Лама відчув якусь халепу, га?

— А чого це ми, товариші, так рвемося вперед? — ні з того, ні з сього звернувся Брежнєв до своїх супутників, звернувся, хоча сам про себе вже вирішив. — Кого зустрічають люди? — кивнув на вікно, за яким галасували й розмахували прапорцями натовпи москвичів: — Нас чи героїв космосу?

— Космонавтів, — ще нічого не розуміючи, але з готовністю відповів Підгорний. — Космонавтів, Леоніде Іллічу.

— І я так думаю, — похмуро вставив Косигін.

— А коли так, то… — Брежнєв повернувся до водія. — А ну, Ніколай негайно перебудуйся і займи місце в кінці колони. Вийшли люди зустрічати космонавтів, хай їх і зустрічають. А то знову пасталакатимуть, що Брежнєв всюди наперед преться…

Як тільки урядовий ЗІЛ по ходу перебудувався й опинився в кінці колони, другою машиною кортежу відразу ж стала третя, у якій їхали Береговий, Леонов, Ніколаева-Терешкова та Ніколаєв. Береговий сидів поруч з водієм, до речі, схожий на Брежнєва. Висунувшись з вікна, не підозрюючи, що його чекає, він помахом руки вітав москвичів…

Зловмисник сприйняв Берегового за Брежнєва (та й чув що той їде в другій машині) і біля Боровицькьих воріт відкрив вогонь, як і говорилося, на поразку. Бив з двох рук, з двох Макарових і доки охорона отямилась, випустив ні багато, ні мало, а чотирнадцять куль (за іншими даними пострілів було шістнадцять).

Водій машини Марков був смертельно поранений (помре по дорозі в госпіталь), осколком пошкрябало обличчя Береговому, Ніколаєву куля черконула спину. (За деякими даними дісталося і Терешковій, його тодішній офіційній дружині).

Одна з куль рикошетом поранила мотоцикліста, який супроводжував кортеж… Невідомо скільки б ще разів встиг Віктор натиснути гашетки двох пістолетів (охоронці, яких було аж забагато, позастигали наче вражені правцем і так стояли, як німа сцена в "Ревізорі" Миколи Васильовича Гоголя), якби не мотоцикліст, якого зачепила одна з перших куль. Він різко повернув свою двоколісну машину і, ризикуючи собою (він був відмінною мішенню), кинув її на людину в міліцейській формі, яка стріляла з двох пістолетів і збив її з ніг.

І лише тоді охоронці нарешті отямившись, ринулися в’язати збитого нападника…

В ту ж мить, як почали лунати постріли Віктора Ільїна, репортаж, що його вело центральне телебачення, миттєво було перерване на півслові.

Без будь-яких пояснень.

Трансляцію відновлять — теж несподівано — як уже почалася в Кремлі церемонія нагородження космонавтів — всім традиційно видали по Золотій зірці Героя. Причин, чому така тривала перерва в проведенні телерепортажу, не пояснили. Вдали, що буцімто нічого й не трапилося, і що з того, що увесь Союз того ж дня зашушукався і на всіх кухнях однієї шостої суходолу — традиційно-безпечне місце радянських людей для обговорення політики, новин, різних чуток та висловлення власних думок — обговорювали несподівану перерву в трансляції з Кремля, нечуване до того явище.

І всі вже того дня знали — від західного кордону й до Сахаліну — "широка страна моя родная"! — що було вчинено у Кремлі збройний напад, і знали, що біля Боровицьких воріт з двох пістолетів стріляв по кортежу міліцейський офіцер, проте влада і далі гралася в мовчанку — нічого не знаємо, нічого не бачили, не чули, і нічого взагалі не було. За принципом страуса, який при небезпеці, засунувши голову в пісок, вірить, що й увесь світ в ту мить пірнув у темряву…

Що ж до повідомлення ТАРС про замах, що з’явилося в "Правде" аж через кілька днів після інциденту біля Боровицьких воріт, то його можливо б і взагалі не було (в СРСР подібні інформацію завжди засекречували), якби не прес-конференція 24 січня, на якій один із західних журналістів поцікавився в Олексія Леонова про його почуття в момент замаху біля Боровицьках воріт Кремля? Космонавт сердито порадив йому самому опинитися на місці людини, у яку стріляють… Оскільки ж прес-конференція для іноземних журналістів транслювалася в ефір, факт замаху відразу ж здобув наче підтвердження з перших уст і влада просто змушена була дати розпорядження оприлюднити в "Правде" повідомлення ТАРС, в якому жодного слова не було про того, хто конкретно стріляв, проти кого насправді вийшов молодший лейтенант міліції. Так само не повідомлялося про причини його вчинку. Досі невідомо чи він був виконавцем, кілером, як би ми сьогодні сказала, тоді хто замовник? Чи замовники? І взагалі — фігуранти? Чи справді Ільїн — терорист— одинночка, який діяв на власний розсуд?

Справа темна. І тоді такою була, і сьогодні такою залишається.

Леонід Ілліч від природи взагалі був сентиментальним (з роками, з приходом старості, що невмолимо насовувалась на генсека, незважаючи на всі зусилля лікувально-санаторного управління Кремля й особисто академіка Чазова, Героя Соцпраці, професора, міністра т. д. І т. п., який недремно опікувався здоров’ям лічно дорогого Леоніда Ілліча, часто розчулювався, іноді, здавалося, без видимих причин. А коли дивився яку — небудь мелодраму, що їх пізніше буде названо мильними операми, то й безгучно пускав сльозу за сльозою. (Чи не найбільше любив комедії. "Кавказьку полонянку" Леоніда Гайдая в домашньому кінотеатрі (на дачі) давився близько десяти разів і кожен раз реготав до упаду, чи не половину реплік вивчив напам’ять, не полінився подзвонити керівнику Держкіно СРСР Романову, щоб поздоровити його "з черговим успіхом радянської кінематографії". (Це після того, як Держкіно СРСР — той же Романов — попередньо проглянувши стрічку, велів "покласти її на полицю"). Дивитися комедії в своєму домашньому кінотеатрі любив і Сталін. Так, наприклад, "Волгу-Волгу" давився 20 (двадцять!) разів! Теж

реготав до упаду — що, між іншим, не завадило цьому реготуну сотнями виносити розстрільні вироки. От і вір після цього, що красне письменство облагороджує людину і робить її людянішою та вчить добру!)

Розплакався А. І. І того вечора, коли повернувся з Кремля. Прийом космонавтів закінчився урочистим і щедрим обідом, на якому А. І. розслабившись після пережитого, набрався таки добряче — до машини його вели під руки. Вдома, в Заріччі сказав Вікторії Петрівні: "Вітя, вважай, що я сьогодні вдруге народився. А те, що говорив про кота Далай-лами — чистісінька правда. Він мене сьогодні врятував..."

А. І. почаркував ще й удома і Вікторія Петрівна уклала його теплим.

А він навіть уві сні бурмотів: "Лама... Де Лама?.. Він мене врятував... Не збрехав Далай-лама, кіт і справді має хист провидця..."

І довго потім жартував, — щоправда, не весело, — що такого кота, як Лама варто було б оформити в штат Комітету державної безпеки при Раді Міністрів СРСР — кращого чекіста за нього б не було. Юрій Андропов ввічливо, з властивою йому витримкою слухав ті шпильки і розгублено посміхався. Хоча було йому зовсім не до сміху. Та й хто зна, як би повернулася ситуація, коли б той Лама не застеріг своєю поведінкою генсека.

Мине трохи більше року і Брежнєв остаточно переконається, що кіт, подарований йому Далай-ламою, такий й справді має дар провидця.

20 лютого 1970 року пухнастий талісман вдруге збереже життя своєму хазяїну й підопічному. Щоденно о восьмій тридцять ранку за генсеком в Заріччя приїжджала охорона, щоб везти його на службу. Але того ранку генсек раптом навідріз відмовився їхати в Кремль.

— Хлопці, — сказав старшому бригади, що мала супроводжувати його в Москву, — ви, мабуть, їдьте собі, а я тут попрацюю ще над документами. Через пару годин пришліть за мною своїх змінників.

Бригада квапилась здати зміну, тож навіть пораділа такій пропозиції і без об’єкта помчала в Москву, рада, що можна буде розслабитись, не пильнувати дорогу, не думати про безпеку генсека, а з вітерцем мчати трасою у своє задоволення. А ще можна теревені правити і довга дорога із Заріччя в Москву промайне непомітно. Така безпечність, як швидко виявиться, дорого їм коштуватиме.

Хоча А. І. І зіслався на "термінові документи", які він має нагально проглянути (насправді вів не любив — та ще на дачі — займатися паперами, відчуваючи до них дрімучу нудьгу, оскільки ж важливі документи, хочеш чи не хочеш а все ж таки треба вивчати, їх читали помічники — А. І. легше було сприймати документи на слух), та насправді того разу причиною був кіт.

Знову, як і рік тому, Лама несподівано влетів у спальню хазяїна і таке здійсняв нявкання, що А. І. хоч за звичаєм і спав міцно, схопився, як на пожежу. Із завжди спокійним, сонливо— лінькуватим котом творилося щось несусвітне. Він бігав сюди-туди і пронизливо нявчав, будучи явно чимось дуже стривоженим.

— Ти… чого? — позіхнувши, невдоволено пробуркотів А. І. — Тобі напевне щось приснилося?

Лама нявкаючи, стрибнув на ліжко, потім на груди хазяїну і став пильно дивитися йому в очі своїми незбагненними жовтими очищами, від яких хотілося по-швидше відвести погляд.

Кіт був явно не в міру збудженим і дивився на хазяїна так, як наче щось хотів йому передати. Власне, застерегти його.

В А. І. щось біля серця тенькнуло. Увесь ранок кіт не відходив від нього, нявкав жалібно, а то наче сердито, що хазяїн ніяк не може второпати що й до чого, і раз по раз загороджував йому дорогу. Це вже почало дратувати А. І. А коли він хотів було вийти з помешкання, кіт зубами схопив його за манжети штанів і вперся передніми лапами, намагаючись зупинити хазяїна. Той згадав: точнісінько так Лама поводився рік тому, коли А. І. збирався не зустріч з космонавтами, під час якої той божевільний всадив у другу машину чотирнадцять куль.

Стривожившись (а раптом знову йому загрожує якась халепа?). А. І. вирішив відправити бригаду супроводу в Москву "порожняком", а самому затриматись на дачі на годину— другу. А там видно буде. Зрештою, А. І. спало на думку проекспериментувати, аби ще раз переконатися чи справді кіт володіє даром передбачення — власне, відчуттям біди, що загрожує хазяїну, а чи перший випадок був усього лише збігом обставин?

А далі події розвивалися так.

Чергова бригада охорони і супроводу Генерального секретаря ЦК КПРС поїхала в Кремль без свого "об’єкта". І треба ж такому статися! На трасі, знайомій бригаді до найменших дрібниць, раптом вигулькнула — і де вона взялася? Не з-під землі ж вона вирнула? — військова вантажна машина, за кермом якої сидів солдатик у недбало збитій на потилицю шапці (навушники розв’язалися й один з них бовтався у нього біля щоки, а другий стирчав задраним догори) — це генсекові хлопці зафіксували за мить до біди.

Зіткнення здавалося було неминучим. Проте водій урядового ЗІЛа на якому мав їхати, генсек, зумів вивернутися і ухилитися від прямого удару. Але це вже не зарадило справі — машину миттєво розвернуло і кинуло на трейлер, що якраз в тому місці стояв на узбіччі. (Біда, як кажуть, не ходить одна).

Удар, скрегіт, тріск, крики, мат…

Всі, хто знаходився в ЗІЛі, отримали травми різного ступеня складності — хто відбувся зламаними ребрами, хто струсом мозку, хто вивихом руки чи ноги… А охоронцю В. Є., який дрімав, сидячи на місці генсека, знесло половину черепа…

Через лічені хвилини Брежнєву передали радіотелефоном про інформацію із ЗІЛом на трасі Заріччя-Москва.

Телефон випав з рук і генсек довго сидів у кріслі із заплющеними очима. Зовні здавалося, що він задрімав і голова його впала на груди…

Зайшла дружина, підняла з підлоги радіотелефон, поклала на столик, навшпиньках підійшла до чоловіка, накрила його пледом.

— Я не сплю, — тихо озвався він не розплющуючи очей.

— Тобі недобре?

— Не те слово. Зовсім кепсько…

Він розплющив очі. Дружину вразив його погляд, якийсь наче мертвий, порожній. І дивився він мимо неї, в нікуди.

— Що з тобою, Льоню?

— Півчерепа знесло…

— Ти про що? Про який череп?

— Та вже ж не про свій, бо інакше б оце й не говорив з тобою. Про череп Володі, охоронця. Якби о 8.30 ранку сьогодні я виїхав до Москви,

то мені б знесло півчерепа. А, може, й більше. Довбешка в мене чималенька…

Тяжко звівся і, припадаючи на ноги (в останній час скаржився на постійній біль в ногах), підійшов до дзеркала і довго розглядав у ньому власну голову. Навіть мацав її, вертів нею з боку на бік, як ніби якимось непотрібом…

А тоді, отямившись, велів аби йому принесли з кухні шмат телятини з кров’ю і пішов з ним в кімнату Лами…

З того дня А. І. твердо повіряв у те, що тібетський кіт і справді володіє хистом передбачувати події, які тільки-но ще відбудуться.

Звідтоді Лама став для Брежнєвих членом їхньої сім’ї, всі йому виявляли знаки уваги, але гордий котяра, як і раніше, генсекове сімейство ігнорував і лише господареві дозволяв себе іноді погладити чи пошкребти за вухами або під шиєю… Вечорами А. І. любив дивитися мультфільми про звірят, перетворюючись на таку собі дорослу дитину. Всідався перед телевізором в зручному м’якому кріслі, на одне коліно садовив онука, на друге кота Ламу. Обох пестив і обидва — кіт і онук — були задоволені пестощами. Задоволеним був і сам А. І. — мультики про звірят він дуже любив, вони приносили йому утіху і, навіть, аж розчулення — та й онук з котом додавали душевної рівноваги і якогось безтурботного утихомирення.

Сидячи в кріслі з онуком і котом на колінах — ідилія! — дивлячись улюблені мультики для дітей, катастрофічно старіючий генсек іноді й засинав так і дружина, поглядаючи на Льонічку свого, теж пускала сльозу, ідилічну.

Іншим задоволенням, що теж його несказанно тішило й допомагало йому якось забутися (хоча б про той осоружний ядерний чемоданчик, про який він ніде й ніколи не мав права забувати) і просто побути

пенсіонером, звичайним пенсіонером, у якого є сьогодні, але вже немає завтра, якщо не рахувати одноманітних буднів, було доміно, настільна гра, у якій використовують 28 кістяних дощечок, з позначеними очками. Всього лише 28 кісточок, але яке море задоволення і забуття од усіх турбот і тривог вседержавних! Якби такої гри не було, її варто було б придумати, хоча б для нього, для старіючого генсека, який уже невідворотно, не спинимо впадав у старечий маразм та прострацію. Люмпен-пролетарська гра в доміно (рідко в якому дворі хрущовок не стукотять пенсіонери все тими ж двадцяти вісьмома кам'яними дощечками) гра дрібного, безперспективного чиновництва, якій він віддавався до самозабуття — була його улюбленою грою. У ній він був не просто неперевершеним мастаком, а — паном, хазяїном, паханом і володарем, справжнім королем. Вечорами, коли А. І. звично нудьгував до отупіння від безділля (а втім, навіть на службі він ніколи не завантажував себе роботою, дотримуючись широко відомого серед слов'янства принципу, що робота — не вовк, у ліс не втече), тож кісточки його й виручали. Можна було стукотіти (чи й трахкати, входячи в азарт) ними об стіл ні про що вже не думаючи і в грі тій потрібен був вельми посередній розум, як такий, яким він від природи й володів.

Грав з охоронцями (а з ким би в його становищі?). Як була негода (чи взимку) у фойє, на дачі або в міській квартирі в Москві по Кутузовському проспекту, влітку у дворі за столом. Там генсек та троє його охоронців стукотіли бувало й до півночі.

Вікторія Петрівна незмінно всідалася біля гравців із в'язанням. А. І. любив такі грища, іноді йому здавалося, що він у Дніпродзержинську молодий, сидить за кісточками в дворі будинку по вулиці Пеліна. Чи в Дніпропетровську по вулиці Рогальова під каштаном, що його сам і посадив. Входячи в азарт, так трахкав кісточками об стіл, що аж виляски йшли, де й сила в нього бралася, що вже тоді стрімко підупадала. Грали часом і далеко за північ (це навіть тішило охоронців) — і служба йде, і не нудно, бо хоч яка, а все ж таки розвага, доміно. Вікторія Петрівна вже відверто клювала носом, випустивши з рук в'язання, кимарила сидячи з відкритими очима (і як це їй вдавалося?),

терпеливо чекаючи поки Льонічка нарешті награється. (Вона все життя його покірно чекала — чим і втримувала біля себе, його, за молодих літ ого якого гуляку— баболюба!).

Вигравши з десяток партій (він добре грав, плюс, ще іноді й охоронці йому підігрували), награвшись до знемоги, вставав, смачно потягувався і йшов спатоньки. Поруч дріботіла покірна дружина, а за ними один з охоронців ніс її в’язання. Ідилія, одне слово! І Брежнєв сам собі здавався безтурботним пенсіонером (як йому на старості іноді хотілося хоч день, хоч півдня побути всього лише простим пенсіонером, якого ніщо й ніхто не турбує!) у якого ніц немає аніяких клопотів, що їх він уже й боявся, так вони йому набридали! Часто їх супроводжував і кіт Лама. Такі вечори у генсека, вірного ленінця, видатного діяча, як його за традицією титулували, були чи не найщасливішими, і він у такі ночі спав як після купелі. Про таке життя він не переставав мріяти, а жити доводилось іншим, чужим йому життям і це на старості його тяжко гнітило і підточувало ті сили, що й так швидко танули — як зимовий сніг на весняному сонці. Тоді ж він і зробив чи не приголомшуюче для себе відкриття: виявляється нічого не робити на старості, ні за що не відповідати, не мати клопотів, а дивитися мультики про звірят, сидячи в м’якому кріслі у теплих пантофлях і чесати кота за вухом — це чи не вершина людського щастя…

Існує легенда — хоча швидше людський поговір, може й за принципом: чув дзвін та не знаю де він, — що А. І. звідтоді майже не розлучався з тібетським котом. І навіть, брав його з собою в поїздки — в тім числі й зарубіжні. Так це чи ні — автор достеменно не відає. Хочте вірте, хочте — перевірте. Буцімто бую виготовлено для кота нашийник і він на повідку звідтоді супроводжував свого хазяїна.

Ось тільки не ясно, чому А. І. не прихопив свого живого талісмана, збираючись в Ташкент.

Весною 1982 року генеральний секретар ЦК КПРС Брежнєв поїхав вручати орден Леніна Узбекистану і Ламу чомусь із собою за звичай не

взяв. Можливо тому, що візит мав бути коротким? Та й Лама в ті дні поводився вельми коректно й спокійно — вдень, як завжди, ловлячи окунів, придрімував, в ночі ж вкладався спати надійніше і обмостившись довгим пухнастим хвостом, давав завидного хропака. А. І. від цієї поведінки свого живого талісмана мав утіху: спить Лама безпечно й безтурботно, виходить його хазяїну ніщо не загрожує, і допоки тварина спокійна, допоки спокійним може бути і цар. Себто генсек.

А загалом виходило, як у пушкінській "Казці про золотого півника": У тридев’ятому царстві, тридесятому государстві жив був славний цар Дадон. І ось один мудрець подарував йому золотого півника — точнісінько як Брежнєву Далай-лама підніс кота. І радить той мудрагель Дадону (царя вже замордували злі пригоди):

Посади ты эту птицу,

Молвил он царю, на спицу;

Петушок мой золотой

Будет верен сторож твой;

Коль кругом все будет мирно

Так сидеть он будет смирно;

Но лишь чуть со стороны —

Ожидать тебе войны,

Иль набега силы бранной,

Вмиг тогда мой петушок,

Приподнимет гребешок,

Закричит и встрепенется…

Ну, а далі, і справді, як у казці:

Петушок с высокой спицы

Стал стеречь его границы —

Чуть опасность где видна

Верный сторож как со сна

Шевельнется, встрепенется,

К той сторонке обернется,

И кричит: ку-ка-ре-ку!

Царствуй лежа на боку!

І Брежнєву випадало як царю Дадону: якщо кіт Лама тихий, можна царювати лежачи на боці, а ось як він спохопиться — чекай біди… Але поки що він оберігає свого царя.

Якось А. І. розповіли, що в шумеро— аккадській (хто це такі — він не став уточнювати) міфології є одна симпатична богиня, покровителька і захисниця, носителька особистості людини і що її теж звати Лама.

Вважається, що свою Ламу має кожна людина.

А. І. неймовірно зрадів:

— А я вже маю таку Ламу — захисника свого і друга!

Дрімав Лама і того ранку, як А. І. збирався в Узбекистан — лише крізь дрімоту одним оком подивився на хазяїна і знову засопів носом.

— "Царствуй лежачи на боку" — весело проказував А. І., спостерігаючи за котом (якось "Казку про золотого півника" прочитали його онуку і дід випадково її прослухавши, лишився задоволеним і навіть порівнював себе з царем Дадоном, а його півника зі своїм котом).

— Кіт спокійний, все буде гаразд, — заспокоював перед поїздкою дружину. — Лама чи не на ходу спить — що може мені загрожувати?

— А раптом знову якийсь… божевільний міліціонер вийде з двома пістолетами? — жахалася Вікторія Петрівна.

— Треба думати краще про нашу доблесну міліцію, — весело одказував чоловік, — Що в ній — самі лише придурки служать? Ні, як казав якийсь поет, моя міліція мене береже. А мене так ще й Лама. А він, сама бачиш, тільки те й робить, що кимарить. Значить в царстві моєму все спокійно — золотий півник кричить на спиці… Як у Пушкіна?

Онук приходив на допомогу дідові:

— І кричит: ку-ка-ре-ку! Царствуй лежа на боку!..

— От іменно. На боці. Про це й мені підказує Лама. То й будемо царювати лежачи на боці — думається, що це одне з найпрекрасніших у світі занять.

А між тим загроза — і значна, що ледь не коштувала йому життя, якраз і чекала на генсека в Ташкенті. А те, що його не застеріг перед поїздкою в сонячний Узбекистан Лама, не прорахунок кота. Збив тварину з пантелику сам генсек. Своєю непослідовністю. Річ у тім, що за

програмою перебування в Ташкенті, А. І. мав відвідати в числі інших підприємств також і місцевий авіазавод.

Але за кілька день до відльоту в Ташкент, начальник його особистої охорони генерал Рябенко передав шефу прохання узбецького керівництва: у зв’язку з тим, що програма перенасичена, а часу обмаль, скоротити перелік підприємств де мав побувати Брежнєв. І, зокрема, авіазавод. А. І. погодився, авіазавод було викреслено зі списку. Тому й Лама був спокійний — щоб не сталося на тому заводі, хазяїн його там не буде, тож його життю ніщо й не загрожує. Та несподівано вже в самому Ташкенті А. І. забажав все ж таки відвідати авіазавод:

— Я маю зустрітися з робітничим класом!

Генерал Рябенко намагався відрадити генсека, зіславшись на те, що на заводі вже зняті пости. На що Брежнєв (а він іноді бував аж надто впертим!) відповів:

— Як знімав, так і поставиш!

О 13 годині 23 хвилини і сталася лиха пригода. У цеху вздовж фюзеляжу довжелезного авіалайнера, що саме будували, поставили збиті з дощок — явно нашвидкуруч, — дерев’яні помости, щоб робітникам та службовцям було краще видно "вірного ленінця". І тільки-но в супроводі московських і ташкентських офіційних осіб з’явився генсек, як на поміст стільки набилося люду, що він, не витримавши такої маси, затріщав і почав валитися… Разом з людом, що був на ньому…

Тріск, крики, гуркіт і традиційний руський мат-перемат…

Частина помосту разом з людьми, що несамовито кричали, рухнула на те місце, де внизу стояли А. І. Брежнєв, перший секретар ЦК КП Узбекистану Шараф Рашидов та інші чини республіки. Високопоставлених осіб порятувала охорона — встигла їх повитягувати

за руки з-під помосту, що падав, але багато з тих, що стояли на помості, при падінні покалічилися.

Брежнєв загалом відбувся легким переляком — охоронці його буквально в останню мить витягли, коли поміст вже падав на нього.

— Ти був правий, — оговтавшись, сказав він своєму начальнику охорони генералу Рябенку. — Не треба було мені їхати на авіазавод.

А сам подумав: чому про цю небезпеку його попередньо не застеріг Лама? Згодом збагнув: та тому, що в Москві він, Брежнєв, не планував відвідати авіазавод, рішення виникло спонтанно, вже в Ташкенті…

Брежнєв запам’ятав час, коли стався обвал помосту — тринадцять годин двадцять три хвилини — і яким же його було здивування, коли повернувшись до Москви, на дачу в Заріччя, дізнався, що саме в той час з Ламою скоїлось лихо. О 13 годині 23 хвилини за московським часом (час зафіксувала охорона генсека) за тисячі кілометрів від Ташкенту на підмосковній дачі генсека в Заріччі з Ламою раптом почало творитися щось незбагненне. Нявкаючи, він безпричинно носився по території дачі як очманілий і очі його горіли жовтим вогнем. Оббігавши чи не всі кімнати і ніде не знайшовши хазяїна, Лама зчинив розгардіяш. І при цьому нявчав так пронизливо, що хоч вуха затуляй!

Охорона, боячись, аби тварина бува не забігла, посадила його на повідок. Кіт ніби вгамувався, тільки збуджено сопів, але досить було охороні лишити його самого, як він перегриз шкіряний повідок і притьмом вискочив у двір. Охоронці кинулись було за втікачем, але вайлуватий і, здавалося, неповороткий генсеків улюбленець, раптом виявивши завидну спритність та прудкість, кулею пронісся двором, вилетів на паркан — а височезний же! — і тільки його й бачили!..

Боячись монаршого гніву — всі знали, як генсек дорожить котом— спішно відрядили машину в погоню, але з кота й слід прохолов…

В Заріччі ледь чи не паніка зчинилася. Вищі чини зазвичай почали звинувачувати нижчих в розґільдяйстві, нижчі — ще нижчих — всі ревно шукали винуватця, на якого можна було б звалити провину за втечу кота. Дружина генсека підганяла обслугу: "Шукайте! Хоч з-під землі, а дістаньте Ламу. Льонічка, як повернеться, ледь переступивши поріг, запитає: а як Лама? Що я йому скажу? Та й ви що йому скажите?" Було навіть створено бригаду пошуковців. І ось що вона виявила. Перемахнувши через паркан, Лама вибрався на трасу, що вела в Москву і подався понад нею в "зореносну". Дорогу він, очевидно, візуально пам’ятав, адже не раз Брежнєви брали його з собою в столицю, на Кутозовський проспект, де була їхня квартира. Мабуть не знайшовши хазяїна на дачі, Лама "подумав", що він — у міській квартирі. І благополучно дістався Кутузовського проспекту, але коли перебігав його напроти будинку Брежнєвих, з ним і приключалася непоправима біда.

Ні, Лама не "покінчив життя самогубством", як, даруйте, напише одна з московських газет (кіт, мовляв, стрибнув під колеса з горя та відчаю, що з його хазяїном скоїлось лихо, а він його не зміг порятувати — це вже було б занадто!), а просто перебігаючи гамірливий проспект, де був особливо інтенсивний рух (напроти будинку Брежнєвих взагалі не дозволялося зупинятися), необачно потрапив під машину…

— Охоронці!!. Т-туди й перетуди!.. — завжди спокійний, витриманий і толерантний (конфліктів та ще між колегами він старався уникати — такий уже мав характер), генсек наче з ланцюга зірвався — Шерлоки Холмси! Ви, навіть, кота не змогли вберегти, а вам довірили дорогоцінне життя генерального секретаря! От і покладайся на вас! Та ви… ви самі себе не здатні захистити!

— Льонічка, Льонічка, — це дружина. — Годі-бо. Ламу не воскресиш, краще себе побережи. Що сталося — те сталося.

А. І. ще хотів було щось під гарячу руку додати, але стомившись, тільки махнув рукою.

— Ідіть геть, охоронці… сякі-такі!.. Ламу й справді вже не воскресиш. А він сам-один був надійніший за все ваше управління!

Після загибелі Лами А. І. наче враз зів’яв. Можливо, це й не було пов’язано із загибеллю кота, до якого він устиг прикипіти душею, можливо, вік брав своє, а тільки А. І. якось знітився й наче аж зростом став меншати, занудьгував, засумував, став безпричинно задумуватись, замикатися в собі. Іноді ж забувшись, никав по дачі, шукав кота, викликаючи його нізвідки: "Кис— кис". Іноді нявкав. І простягав руку ніби щось невидиме пропонуючи невидимому коту…

— Льонічка, — благально дружина. — Ти забув, що Лами вже немає…

— Ах, так… Дякую, що нагадала… А через хвилину заглядав до холодильника й обурливо кричав:

— Робітнички, т-туди т-твою!.. Чому в холодильнику не лежить свіжа телятина?

Через два-три дні шмат м’яса в холодильнику міняли — на свіжий. А. І. суворо за цим слідкував.

Чи від втрати улюбленця (а на старості люди особливо звикають до речей, так і до живих істот), чи просто вік та болячки своє брали, а здоров’я його почало швидко здавати — жити йому залишалося всього нічого…

Лама загинув по весні 1982 року, а Брежнєва не стане в листопаді того ж року. Але це, мабуть, просто збіг. Швидше всього.

Ті останні місяці свого життя (хоч у нього нічого мовби й не боліло, але він увесь був хворий) генсек проведе в напівсні-напівдрімоті.

В Москву вибиратиметься рідко і неохоче, хоча вважалося, що він знаходиться на своєму пості біля руля партії і держави. Возитися з документами, читати їх, і за молодих літ не любив. Навіть книги. Та й що читати, як тодішня т. з. радянська література була зведена до рівня Аскара Токмагомбетова (був такий казахський радянський письменник, "основна тема творчості" якого, "Ленін і партія, дружба народів, творча праця") — то що ж тут будеш читати, бодай той письменник і нагороджений орденом Жовтневої революції!. В останній рік він просто відразу відчував до книг! Коли вже край треба було з чимось ознайомитись — все йому читали помічники, а він, дрімаючи, у піввуха слухав і хутчій все те переадресовував членам політбюро — хай вони приймають рішення.

Втратив і цікавість до полювання, без якого раніше й жити не міг, в Завидово більше не їздив. Особливо після того, як віддачею (вже не твердо тримав в ослабілих руках іменний карабін Тульської ручної роботи) йому садонуло в лице...

— Відстріляв своє, — тільки й махнув рукою. — І на звіра, і на жінок...

Чим далі, тим ставав малорухливішим, довго повертався, відповіді на запитання домашнім від нього доводилось чекати хвилинами. Повільність та млявість були неприродними, наче хто його застопорив. Забарність з кожним днем посилювалась й іноді набувала просто таки гротескних форм. А все від того, що він надто багато приймав снодійних пігулок. Спав і вдень і вночі, ховаючись у сон від проблем життя та служби, пригорщами ковтав різні транквілізатори, що знімають з людини страх, напругу, нервове збудження, а натомість несуть заспокоєння. Вони його й заспокоювали, але до такої міри, що він ставав схожим на робота, у якого штучно загальмовані всі процеси. Щоправда, траплялося, що він наче раптово прокидався від летаргічного сну.

— Поїду в Кремль, — казав. — Так, так, тільки в Кремль і нікуди більше. Мене чекають партійні та державні справи.

А втім, його вже ніхто й ніщо не чекали. Починаючи з 70-х років А. І. був уже тяжко (і безнадійно) хворою людиною, нікого не помічав, нічого не сприймав і дивився попереду себе, як у порожнечу. Керівництво країною фактично перейшло в руки так званої "горіхової трійці" — Громика, Устинова, "творчого поліцейського" Андропова (трійця мала кабінети під горіх). Вони фактично й царювали в СРСР тих років, Брежнєв залишався всього лише фірмовою вивіскою.

Хоч він бувало й починав збиратися в Кремль, проте досить швидко його метушня починала уповільнюватись, він дер рота, смачно позіхав, тер очі. А далі виходило, як у поговірці: мислі в небі, а ноги в постелі…

І хоч він все ще збирався, але вже не в Москву, а в спальню.

— Покимарю трохи і поїду в Кремль. Але спершу полежу, бо щось мене сьогодні на сон тягне. Мабуть, дощ буде…

І спав до обіду, а пообідавши — його будили, — знову передрімував до вечері, після якої вже вкладався на бокову капітально — до ранку. Лікарі заборонили йому безконтрольне вживання транквілізаторів, але він сердився, вередував, як дитина, у якої відібрала цяцьку і вимагав їх ще і ще, ковтаючи пігулки пригорщами.

Тому постійно клював носом, а коли не спав, то передрімував і рухався як сомнамбула, уві сні…

Став загайним до неприродності, говорив з трудом, надто повільно і втямити що він говорив було тяжко. Сімдесяти шестирічне життя, повне неймовірних злетів — від директора якогось профтехучилища та рядового інженера, пересічного, без здібностей, до генерального секретаря шістнад— цятимільйонної партії і керівництва величезною імперією, що займала одну шосту суходолу, поволі добігало до краю. Він уже і тоді, коли спав, і тоді коли просто кимарив, був схожий на живий труп, і на застиглому його обличчі з порожніми очима тільки густі

кущуваті брови ще і ворушилися — супились. Під страхом найсуворішої кари обслуговуючому персоналу було заборонено говорити про здоров’я генсека, зокрема про стан його хвороби, вважалося, А. І. Брежнєв як завжди знаходиться на своєму посту. Один з охоронців якось проігнорував заборону і комусь шепнув про недугу керманича, порушника табу відразу ж вирахували і з тріском — немощі генсека вважалися державною архітаємницею, — вигнали не лише з органів, як такого, що не відповідає посаді, а й навіть з партії, хоча те, що він бовкнув, було чистісінькою правдою — партією і країною керувала людина в стані маразму. Але правди в есересерії у всі часи її існування боялися найбільше.

Іноді, але таке траплялося рідко, він прокидався мовби повеселілий, з іскринками у вже згаслих очах, наче аж збуджено-бадьорий. Дружина вже знала, що було причиною тому: її Льонічці снилася Україна — Дніпродзержинськ, де він починав життя й кар’єру свою запаморочливу. Дніпропетровськ, тепла південна Україна, Дніпро… Молодість, радість відкриття життя. Ні, не тому, що він любив Україну і відчував за нею тугу — ні. Пієтету до рідного краю він не мав. Це ж націоналізм, а партія стояла на войовничому інтернаціоналізмові, що на повірку був звичайнісіньким русифікаторством. Як і до Молдови чи Казахстану, де він пізніше працюватиме, а тому, що за життя в Україні він був молодим красенем, високим, струнким і вдатним з себе, як чоловік — повний сили й снаги. Тоді ж він особливо любив жінок — багато і щедро. Жінки були головним сенсом його життя — а не якийсь там марксизм— ленінізм чи взагалі партійні справи. (За своє партійно— керівне життя він жодного разу так і не прочитав бодай сторінку Маркса чи Леніна, як то ритуально були зобов’язані робити) і потім безконечно цитувати) керівники, не кажучи вже за рядових — нудно. Та й не дуже віддавався роботі. За все життя він потрудився всього лише раз, і — добре. Це коли М. С. Хрущов у 1960 році перетягнув, його в Москву, влаштувавши на не пильну посаду Голови Президії Верховної Ради СРСР, будучи певним, що висуванець за це буде йому безмежно вдячним і підтримуватиме в кремлівських коридорах влади. Але висуванець, швидко призвичаївшись у верхньому ешелоні влади, розвинув бурхливу діяльність, збив групу

однодумців (в його офіційній, роботі це буде закамуфльовано, що, він "проводив велику роботу по вдосконаленню державного апарату, розвитку соціалістичної демократії, зміцненню соціалістичної законності"), влаштував двірцевий переворот, давши під зад коліном своєму благодій— нику, а сам усівся в його крісло аж на цілих вісімнадцять років… Більше йому так не випадало трудитися… Хіба що любив "потрудитися" з друзями за щедро накритим (за державний рахунок) столом де-небудь в лісництві чи в закритих спецсанаторіях. Та ще любив "трудитися" коло жінок… Звичайно в молодості та в зрілих роках, коли ще мав снагу… О, жінки!.. Насолода і утіха гіршої половини роду людського!.. О, ночі незабутні, проведені з коханками! Чи не тому іноді прохав почитати йому "Полтаву" Пушкіна (сам, як уже зазначалося, не любив читати, власне, лінився), завмирав, слухаючи рядки про українську ніч:

Тиха украинская ночь.

Прозрачно небо. Звезды блещут,

Своей дремоты превозмочь

Не хочет воздух. Чуть трепещут

Сребристых тополей листы.

Луна спокойно с высоты

Над Белой Церковью сияет…

— І над Дніпром сіяла — наче іграшка в небі, — згадував, усміхався до свого далекого минулого, вже втраченого назавжди, оживав. — Над Дніпродзержинськом, що в роки моєї юності звався Кам’янським, над Дніпропетровськом…

О, які то були ночі-ніченьки…

Дружина ревнувала його і до спогадів, але за звичкою, що вкоренилася в ній, стала за роки спільного з ним життя, її другою натурою, тож виду не подавала. Як терпіла його, гуляку, все життя, так і наприкінці життя терпіла — звично і стійко. Вона все життя його ревнувала, бо він все життя її зраджував, але терпіла — в ім’я збереження сім’ї, з ляку втратити такого чоловіка. Навпаки, знаючи, що він її зраджує на кожному кроці — молодим бугаєм був невтомним! — ще з більшою увагою повсякчас його оточувала, піклуванням, хатнім затишком, смачною їжею, що її сама ж і готувала, різними ласощами і цим, будучи як жінка невиграшною в порівнянні з іншими жінками, не маючи — знову ж як жінка — аніяких зваб, утримувала його, красеня, біля себе все життя. І це його, кота-гуляку!

— Льонічка не треба так перейматися, — це вже як згадала кота. — Годі бо журитися. Ламу вже не повернеш.

— На жаль. Єдиного друга за все своє життя здобув і того втратив. Бо наші славні… так— перетак… чекісти, навіть кота не здатні вберегти! А я довіряю їм все життя. — І як присуд виносив: — Такого друга, як Лама в мене вже ніколи не буде! Не було до нього й після нього не буде!

Виношував задум доручити послу СРСР в Індії вийти на Далай-ламу і попрохати іншого кота — навзамін утраченого, але, обміркувавши цей задум, рукою махнув:

— Після Лами Лами вже не буде!..

У ті роки на естраді була популярною пісенька про чорного кота, її часто крутили по радіо: "Говорять не повезет, если черный кот дорогу перейдет…"

— Якщо перейде такий, як Лама — повезе, — бурмотів він, слухаючи пісеньку. А коли співачка виводила: "А пока наоборот — только черному коту и не везет…" схвально кивав головою.

— Правда. От візьмемо Ламу… Чорнющим був. А кому не повезло? Та самому ж Ламі…

Хто його знає, може й так. Адже у всій цій історії тільки Ламі, чорному коту і справді не повезло. Навіть, терорист-одиночка, який полював за Брежнєвим, і той відбувся порівняно легко…

Після арешту Віктору Ільїну було пред’явлено звинувачення за п’ятьма статтями Кримінального кодексу, але до суду справа так і не дійшла — терориста буцімто врятував діагноз, поставлений йому під час слідства: психічний розлад.

Спецлітература роз’яснює, що до психічних хвороб належать розлади діяльності головного мозку, що виявляється в порушенні психіки людини, тобто у втраті здатності правильно відображати навколишній світ і адекватно реагувати на різні життєві обставини.

До психічних хвороб відносять шизофренію, маніакально-депресивний психоз, слабоумство, епілепсію, тощо. А також хвороби, що виникли внаслідок травми головного мозку, інфекцій, інтоксикацій судинної патології головного мозку і ряд інших хвороб (навзагал їх ціла купа!), які пов’язані з віковими змінами організму.

За одними даними в терориста діагностували маніакально— депресивний психоз, за іншими — то був наслідок травми головного мозку, що її він, буцімто, отримав при виконанні службового обов’язку. Одне слово— психічний розлад. А що з такої людини візьмеш, як вона не здатна відповідати за свої вчинки, як і правильно реагувати на різні життєві обставини.

З січня, коли було вчинено напад і по травень Віктор Ільїн, колишній офіцер міліції, який тихо божеволів доки й не збожеволів до того, що почав стріляти по урядовому кортежі біля Боровицьких воріт Кремля, перебував у слідчому ізоляторі. І хоч він вчинив збройний напад на найвищу в країні посадову особу, та ще і "вірного ленінця", видатного діяча Комуністичної партії, Радянської держави, міжнародного комуністичного і робітничого руху, Генерального секретаря ЦК КПРС, члена Політбюро ЦК, Голову Ради Оборони, двічі Героя Радянського Союзу, Героя Соціалістичної праці, Маршала Радянського Союзу (УРЕ, — т. 2) і т. д, і т. п., але так і невтямки чому слідчі органи швидко втратили інтерес до терориста, якому тільки випадок зашкодив прикінчити того видатного на порозі Кремля. Та й саме слідство — диво з див! — велось чи не абияк. В кінці травня зловмисника було відправлено до Казанської психлікарні. Звідтоді й на роки Москва про Віктора Ільїна, терориста-любителя, а загалом невдаху, здавалося, міцно забула. Як казав один з героїв безсмертної комедії Грибоєдова: подписано и с плеч долой!

А коли й самого об’єкта нападу не стане і в країні з’явиться новий генсек, — "творческий полицейский" Ю. Андропов, то й поготів. (Чи не тому й виникла чутка, що мовляв, це він, голова КДБ організував замах на Брежнєва, щоб самому зайняти його місце).

Згадали Ільїна вже після розпаду СРСР журналісти, жадібні до сенсацій. Та й свобода слова (і не тільки слова) прийшла, нечуване до того, явище в есересерії — пиши про що хочеш і про кого хочеш. Тоді ж в деяких московських газетах з’явилися про нападника матеріали. І, навіть, була зроблена спроба виліпити з нього героя — "борця з режимом", але пишуча братія швидко й вгамувалася — на героя він явно не витягував. Це навіть не замполіт Спірін, який на есересерівському підводному човні підняв повстання і вирушив до Ленінграду валити комуністичний режим, за що й був швидко розстріляний.

У 1988 році Віктора Ільїна, як такого, що не є небезпечним для суспільства, з Казанської психлікарні перевели до такого ж закладу в Ленінграді (але хтось же за нього поклопотався?), де режим був значно

м’якішим і не нагадував тюремний. Кажуть, він шкодував, що своїм вчинком завдав шкоди безневинним людям — космонавтам Береговому, якому осколком поранило обличчя. Ніколаєву, якому куля зачепила спину, мотоциклісту, якого поранив і водія другої машини, якого поцілив, на жаль, смертельно… В цій частині свого замаху він шкодував. А ще він шкодував, що його замах на Брежнєва виявився невдалим і він так і не спромігся прикінчити лічно дорогого Леоніда Іллiча. За віщо? А хто його знає. Як кажуть, мотиви злочину так і залишилися невідомими. Може, й справді людина страждала психічним розладом і одного разу її спало на думку: а давай, мовляв, я вгепаю Брежнєва, га? Подивимося, що з цього вийде. Може й справді мені тоді веселіше стане жити?

Так чи не так (а чи як ще невмирущий Шельменко в таких випадках обережненько підкреслював: "… усе так, та тільки трішки будучи, не так"), проте на заваді здійснення маячної ідеї-фікс молодшому лейтенанту МВС Віктору Ільїну (достовірний факт) став тібетський кіт Лама. Всього лише кіт, але він і врятував тоді життя Леоніду Брежнєву. — Що було, то було.

Історія зафіксувала десятки достовірних випадків, як домашні тварини (хоча б ті ж коти чи собаки, — а гуси, кажуть, навіть Рим колись врятували), відчуваючи наближення біди спасали від неминучої загибелі своїх господарів, які нічого і не підозрювали. (Факт, але тварини на відміну від хомо сапієнса володіють якимось особливим чуттям невідомим людям). А то все були звичайні амурчики чи бровки, а пухнастий талісман Далай-лами не мав собі рівних.

Хочте вірте, хочте, як кажуть, перевірте. Хоча суть не тільки в Ламі, Лама всього лише привід поговорити про дещо.

Отож, розказавши вам цю історію, дорогий читачу, хочу насамкінець нагадати слова Олександра Пушкіна, якими він закінчує згадувану тут "Казку про золотого півника":

Сказка — ложь, да в ней намек,

Добрым молодцам урок!